

SCHOLING IN LEESBEVORDERING

Leesscenario: Lezen in het mbo en burgerschap

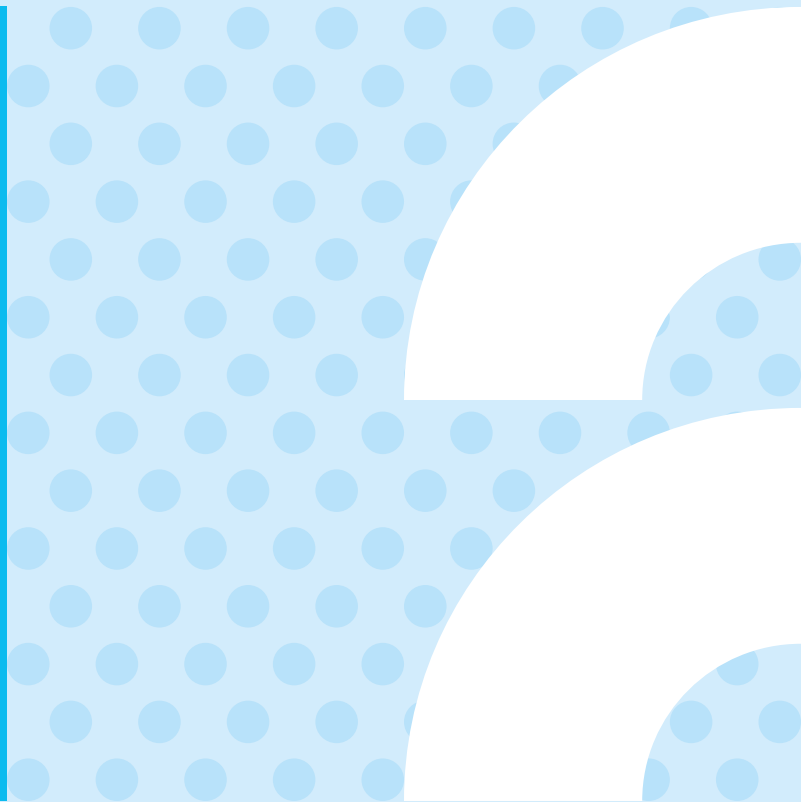
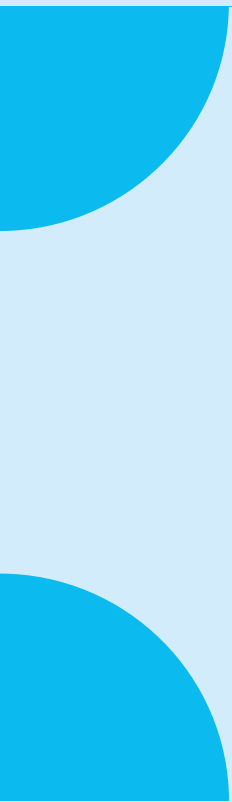
Docentenhandleiding

MEI 2023

Lezen

STICHTING LEZEN

Inhoud

Inleiding	2
Waarom lezen en burgerschap?	2
Wat is effectief bij lezen en burgerschap?	2
Vragen over lezen en burgerschap in het mbo	3
Achtergrondmateriaal: lezen en burgerschap	3
Kansrijke aanpakken	4
Aanpak 0	
Vrij lezen in de opleiding van alle mbo-studenten	5
Aanpak 1	
Bij Nederlands wordt voorgelezen en gelezen over burgerschapsthema's	8
Aanpak 2	
Lezen maakt onderdeel uit van het burgerschapscurriculum	15
Aanpak 3	
De vakken Nederlands en burgerschap werken samen	18

Inleiding

Waarom lezen en burgerschap?

In het mbo is het natuurlijk belangrijk dat studenten worden voorbereid op de taal die ze in hun beroep nodig hebben en dat ze de examens Nederlands kunnen behalen. Maar er is nog iets: algemene taalontwikkeling. Sommige beroepen zijn eenvoudig te weinig talig om goed te leren lezen en schrijven en om begrip en woordenschat te ontwikkelen. En bij de voorbereiding voor het examen Nederlands gaat het nogal eens - vaak omdat er te weinig tijd is - om *teaching to the test*, het maken van examenachtige oefeningen in werkboeken.

Naast taal voor het beroep en taal voor het examen is algemene taalontwikkeling heel belangrijk. Sterker nog, het is dé basis voor taalgebruik in het beroep en voor goede examenresultaten. Het is ook de basis voor de verdere onderwijs carrière van mbo-studenten en hun functioneren in de maatschappij. Een student ontwikkelt een taalbasis niet alleen door het voeren van klantgesprekken en het oefenen van examens. Hij heeft het nodig om langere tijd te werken aan thema's, om voorgelezen te worden en zelf te lezen, om te denken, te praten en te schrijven over wat hij leest.* En juist daarom is het zo effectief om Nederlands en lezen aan burgerschap te koppelen. Burgerschapsthema's zijn actueel, relevant en talig. Ze raken in het mbo altijd aan de vier burgerschapsdimensies: vitaal burgerschap, de sociaal-maatschappelijke, de economische en de politiek-juridische dimensie.

De verbinding van lezen met burgerschap is tweeledig. Ten eerste is een student pas in staat een onderwijs carrière te doorlopen en volledig deel te nemen aan de maatschappij als hij kan lezen. Ten tweede leidt lezen ook tot meer inzicht in het leren samenleven en in de maatschappij. Lezen is dus voorwaarde voor burgerschap en tegelijk leidt lezen tot een hogere kwaliteit van burgerschap.

Wat is effectief bij lezen en burgerschap?

- Het voorlezen van relatief moeilijke fictieteksten over langer durende rijke thema's leidt tot meer woordenschat en meer begrip. Burgerschapsthema's zoals omgaan met geld, het belang van gezondheid of uitsluiting zijn daar heel geschikt voor. Ze doen ertoe en komen vanzelfsprekend in fictie voor.
- Vrij lezen in zelf en met behulp van peers gekozen boeken met doorlopende tekst en rijke taal leidt tot beter lezen. Fictie gaat eigenlijk altijd over burgerschapsthema's en non-fictie vaak ook.
- Het lezen van interessante actuele tekstsets (sets rijke teksten over hetzelfde thema) leidt tot beter lezen. Burgerschapsthema's zijn hier handig voor. Ze zijn actueel en je kunt gemakkelijk teksten verzamelen over de verkiezingen of over de woningnood onder jongeren.
- Scaffolding (het aanbrenge van kennis over de te lezen onderwerpen, het gebruik van luisterboeken en luisterteksten) leidt tot beter lezen. Alle studenten kunnen meedoen en het aanbod voor zwakkere lezers hoeft niet te worden verarmd.

* Waar 'hij' geschreven staat, kan ook 'zij' of 'die/deze' gelezen worden.

- Denken, praten en schrijven over thema's en teksten leidt tot beter lezen. Burger-schapsthema's en -teksten raken vaak aan de persoonlijke ontwikkeling of persoonlijke keuzes van studenten en dat maakt ze uitdagend om over te denken of te schrijven.
- Het is van belang dat studenten zicht hebben op wie ze zijn als burger. Daarbij hoort dat ze ook kunnen nadenken en praten over zichzelf als lezer, dat ze vertrouwen hebben in hun eigen geletterdheid. Dit noemen we self efficacy.

Vragen over lezen en burgerschap in het mbo

Genoeg redenen dus om lezen en Nederlands te verbinden aan burgerschap. Maar er zijn natuurlijk ook vragen. Hoe kunnen studenten zich bewust worden van het belang van lezen voor burgerschap? Hoe kan ervoor worden gezorgd dat alle studenten vrij lezen (lezen als voorwaarde)? Hoe kunnen alle studenten rijke boeken en teksten lezen (en voorgelezen krijgen) die aansluiten bij burgerschap? In dit Leesscenario gaan we op die vragen in.

Achtergrondmateriaal: lezen en burgerschap

- In de folder *Kwestie van Lezen 16*; Lezen en burgerschap wordt de nauwe verbinding tussen burgerschap en lezen beschreven. www.lezen.nl
- In de beleidsnotitie *Boek en burgerschap. De rol van lezen bij burgerschapsvorming* (2018) worden de mogelijkheden van de integratie van burgerschapsvorming en lezen verkend. De notitie is opgesteld door het Instituut voor Publieke Waarden in opdracht van Stichting Lezen. www.lezen.nl
- Mbo-docenten komen regelmatig studenten tegen die lezen en taal moeilijk vinden, er weinig plezier aan beleven en er het nut niet van inzien. Het zijn studenten die te weinig konden profiteren van het taalonderwijs dat zij kregen. In de brochure *Lezen over burgerschapsthema's* (2020) laten Erna van Koeven van Hogeschool Windesheim en docenten van ROC Deltion College Zwolle zien hoe dat beter kan. www.lezen.nl
- Naar aanleiding van de publicatie *Meer lezen, beter in taal – mbo*, de brochure Lezen over burgerschapsthema's en het verschijnen van het lespakket (film en lesbrieven) bij de bundel *Ondergedoken als Anne Frank* heeft Stichting Lezen het webinar Lezen in het mbo werkt! georganiseerd. Dat webinar is terug te kijken. www.lezen.nl
- Hoe kan een school een visie op burgerschap ontwikkelen? En op welke manier kan het onderwijs een verschil maken? Die vragen staan centraal in het proefschrift *Influencing Youth Citizenship* van Bram Eidhof.
 - Video *Mijn proefschrift* in een notendop www.youtube.com
 - Proefschrift *Influencing Youth Citizenship* www.uva.nl
- ROC Deltion in Zwolle heeft een project ontwikkeld waarbij burgerschap en Nederlands geïntegreerd worden aangeboden. Zo kunnen studenten lezen, luisteren, denken, praten en schrijven aan de hand van inspirerende burgerschapscontexten. Dit project is geïnspireerd op Focus op Begrip. www.rijketaal.org

Kansrijke aanpakken

Hierna volgen drie aanpakken om de leesbevordering binnen het vak burgerschap te stimuleren. Elke aanpak is vanuit een verschillend perspectief kansrijk en is voorzien van een narratief en een stappenplan. De verschillende aanpakken zijn:

1. Bij Nederlands wordt (voor)gelezen over burgerschapsthema's
2. Lezen maakt onderdeel uit van het burgerschapscurriculum
3. De vakken Nederlands en burgerschap werken samen

Als nul-aanpak hebben we 'Vrij lezen in alle opleidingen van de mbo-studenten' beschreven. De lessuggesties en boekentips hebben een eigen hoofdstuk gekregen; ze zijn bij elke aanpak bruikbaar.

We geven hieronder nog drie aandachtspunten die betrekking hebben op alle aanpakken.

De keuze van de student

Leesmotivatie heeft alles te maken met de drie basisbehoeften (Ryan & Deci, 2000; Broekhof, 2020). Als een student leestijd krijgt en de vrijheid om zelf boeken te kiezen, is hij gemotiveerder om ook daadwerkelijk te gaan lezen. Bij lezen in het mbo gaat het er niet om dat studenten opdrachten uitvoeren bij boeken. Ze hoeven alleen te lezen en te genieten van boeken (de Rek, 2022). De Bibliotheek kan docenten helpen om boeken te kiezen bij thema's en studenten om boeken te kiezen die bij hen passen. Studenten kunnen elkaar ook motiveren door elkaar titels aan te raden. Op social media kunnen studenten via #BookTok, #boekTok en #instabook inspiratie opdoen.

Zichtbaarheid in de school

Het is van groot belang dat je als onderwijsteam zorgt voor leesinspiratie in het schoolgebouw. Denk bijvoorbeeld aan posters van boeken, een gedicht op een muur of deur, een boekenkast, een fijne leeshoek of het afspelen van een luisterboek in de toiletten. Docent Conrad Berghoef zei tijdens een inspiratiesessie rondom lezen: 'Investeer in nieuwe boeken, nagelnieuwe, zodat je als school duidelijk maakt hoe belangrijk je het vindt' (Copini & Ernst, 2022).

Samenwerking met de Bibliotheek

Voor het bieden van deze inspiratie in de school kun je samenwerken met de Bibliotheek of de lokale boekhandel. Om een voorbeeld te noemen: ieder jaar geven de Nederlandse bibliotheken in de maand november gratis een boek weg om het lezen te stimuleren. Dit initiatief heet Nederland Leest en heeft elk jaar een ander thema. Voor meer informatie verwijzen we naar de publicatie de *Bibliotheek op school in het mbo* van Stichting Lezen (Ros, 2019). www.lezen.nl

Aanpak 0

Vrij lezen in de opleiding van alle mbo-studenten

Op het eerste gezicht heeft deze aanpak niet zoveel te maken met burgerschap, maar als we geletterdheid zien als voorwaarde voor burgerschap is deze aanpak essentieel. Lezen invoeren op je roc is een eerste stap in werken aan burgerschap.

Aandacht voor lezen bij álle vakken, een actuele en gevarieerde boekencollectie en bevlogen (vak)docenten: deze zaken zijn van belang om mbo-studenten enthousiast te maken voor lezen. In de infographic *Lezen in beeld; Lezen in het mbo* zijn zeven aandachtspunten voor leesbevordering in het mbo op een rij gezet, gebaseerd op inzichten uit onderzoek.

www.lezen.nl

Narratief

Evelien (niveau 3 Zorg) leest de serie *Legend* van Mary Lu. Evelien is met de serie gestart tijdens het vrij lezen, maar ze is de boeken ook thuis gaan lezen. De *Legend*-boeken gaan onder andere over arm en rijk en over de kansen die iemand in het leven krijgt.

Positief

- Vrij lezen en praten over boeken zijn eenvoudige manieren om een basis te leggen voor burgerschap.
- Als studenten werkelijk lezen, vergroten ze hun leesvaardigheid, hun begrip en hun woordenschat. Dat hebben ze nodig om zich verder te kunnen ontwikkelen en te leren (samen)leven.

Mogelijk belemmerend

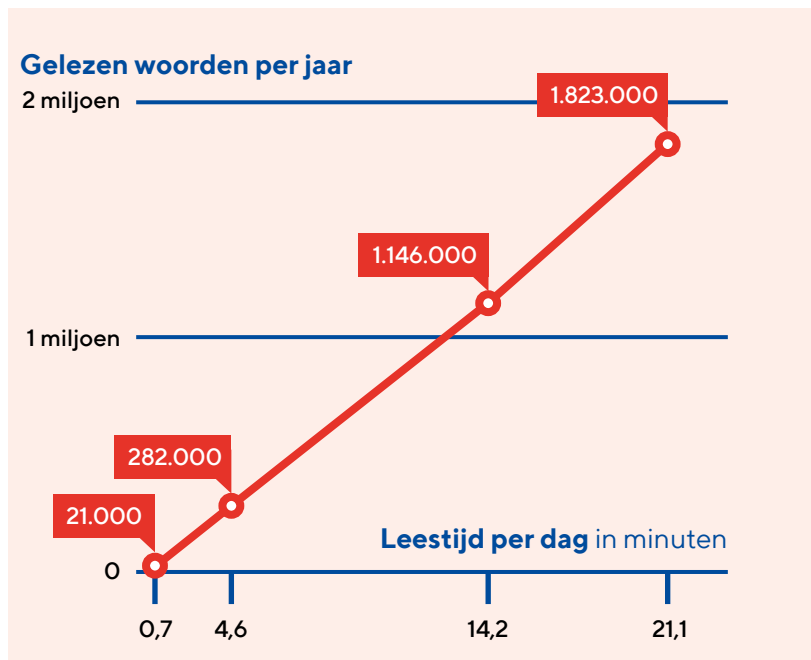
- Vrij lezen werkt het beste als dit gedragen wordt door meer docenten en niet beperkt is tot bijvoorbeeld het vak Nederlands. Het is niet eenvoudig om lezen tot een teamaan gelegenheid te maken.
- Om vrij lezen goed neer te zetten, is een aantrekkelijk en actueel boekenaanbod nodig. Daarvoor is samenwerking met de lokale Bibliotheek een must. Lees hierover meer in de handreiking *De Bibliotheek op school in het mbo*. www.pro.debibliotheekopschool.nl
- Soms lukt vrij lezen in eerste instantie nog niet goed. Kies dan boeken waarvan je denkt dat ze studenten aanspreken en ga voorlezen.

Belang van lezen benoemen

Vaak wordt in het mbo vrij lezen ingevoerd zonder dat de studenten weten waarom. Het is belangrijk met hen te delen dat lezen belangrijk is voor hun verdere loopbaanontwikkeling en voor de manier waarop ze in de maatschappij functioneren. Het werkt goed om dat zo concreet mogelijk te maken, het liefst door het te visualiseren. Er bestaan inspirerende filmpjes over het belang van lezen en afbeeldingen die bijvoorbeeld laten zien hoe de woordenschat groeit met iedere minuut die iemand dagelijks leest. Die zijn goed in lessen te gebruiken.

- Video *Reasons Why Reading is So Important* www.naturalbeachliving.com
- Video *Why You Should Read Everyday* www.lifehack.org
- Video *Why Reading is Important* www.youtube.com
- Video *The Importance of Reading* www.youtube.com
- Artikel 'Waarom we elke dag boeken moeten lezen' www.youngreadersfoundation.org
- Video *Het nut van lezen* www.schooltv.nl

Verband tussen leesduur- en volume

Teams begeleiden bij gesprekken over lezen

Lezen in het mbo werkt het beste als je het met het hele team tegelijk doet. Docenten van het vak Nederlands zijn niet altijd de beste rolmodellen. Het kan helpen om naar elkaar uit te spreken hoe je tegenover lezen staat. Je kunt daarbij gebruikmaken van stellingen als:

- Ik ben nooit een lezer geweest.
- Ik vind het belangrijker dat een boodschap goed overkomt dan dat ik spelfouten maak.
- Ik heb goed zicht op wat er in mijn beroepsgerichte vak komt kijken als het gaat om lezen.
- Hoewel ik niet zo'n lezer ben, kan ik een goed rolmodel zijn voor mijn studenten door hen te vertellen wat het belang van lezen is voor hun beroep.

Wil je meer weten over de aanpak Vrij lezen in de opleiding van alle mbo-studenten, lees dan ook volgende publicaties

- *Je vak moet je doen, niet lezen* www.lezen.nl
- *Stilte wij lezen hier* www.lezen.nl

Aanpak 1

Bij Nederlands wordt (voor)gelezen over burger-schapsthema's

Deze aanpak houdt in dat docenten bij het vak Nederlands op de hoogte zijn van de thema's die bij burgerschap worden aangeboden. In de lessen Nederlands wordt tijdens het voorlezen en lezen en tijdens het denken, praten en schrijven over boeken aangesloten bij die burgerschapsthema's.

Narratief

Leo geeft Nederlands in de opleiding Horeca. Hij merkt dat zijn studenten het vak Nederlands niet inspirerend vinden. Leo begrijpt ook wel dat het moeilijk voor hen is steeds maar weer interesse op te brengen voor onderwerpen die te willekeurig zijn gekozen en nooit echt goed uitgewerkt worden, omdat daar in de methode Nederlands simpelweg te weinig ruimte voor is.

Als één van de studenten bij zo'n onderwerp zegt: 'Dat hebben we bij burgerschap ook gehad,' vraagt Leo zich af of het niet handig is om de burgerschapsonderwerpen ook te gebruiken bij Nederlands. Hij spreekt zijn collega van het vak burgerschap aan tijdens een teamvergadering. Die lijkt het een prima idee en hij geeft Leo zijn lesplanning. Leo gebruikt de site young-adults.nl om boeken te zoeken bij de burgerschapsdimensies die in de planning genoemd worden. Voor vitaal burgerschap kiest hij bijvoorbeeld voor *De Roos uit het beton* van Angie Thomas over drugs, voor de sociaal-maatschappelijke dimensie *Judas* van Helen Vreeswijk over pesten, voor de economische dimensie kiest hij het tweede deel uit de Chris Badford-serie, *Bodyguard*, dat gaat over rijkdom en de problemen die daarvoor kunnen ontstaan en voor de politiek-juridische dimensie kiest hij *Purgatorium* van Johan van de Velde. Daarnaast stelt hij tekstsets samen. Hij kiest uit kranten en van internet extra teksten bij de teksten die zijn burgerschapscollega behandelt.

Leo start zijn lessen met voorleessessies uit de boeken die hij heeft gekozen. Zo leren zijn studenten ze kennen en kunnen ze de boeken zelf kiezen tijdens het vrij lezen. Vervolgens gaat hij met zijn studenten in gesprek over de boeken en geeft hij ze schrijfopdrachten. Daarbij maakt hij gebruik van de thema's die bij burgerschap ook aan bod komen. Datzelfde doet hij met de tekstsets.

Positief

- De thema's waaraan bij Nederlands tijdens het voorlezen en lezen wordt gewerkt, doen ertoe voor de studenten.
- Bij Nederlands en bij burgerschap wordt voor dezelfde thema's gekozen. Dat is herkenbaar voor studenten.
- Het is een eenvoudige manier om intensiever aan thema's te werken.

Mogelijk belemmerend

Omdat er geen samenwerking is tussen docenten Nederlands en docenten burgerschap, blijven de studenten burgerschap en Nederlands zien als twee verschillende vakken, ook als er wordt gelezen over burgerschapsthema's.

Stappenplan

Stap 1

Als docent Nederlands vraag je bij burgerschap na welke thema's op welk moment in de opleiding in de burgerschapslessen aan bod komen. Je kiest een aantal thema's om bij aan te sluiten. Neem ruim de tijd voor één thema te doen, het liefst zes weken.

Stap 2

Als docent Nederlands zoek je actuele rijke boeken bij de burgerschapsthema's in samenwerking met de Bibliotheek.

- www.young-adults.nl
- www.jeugdbibliotheek.nl
- www.eenvoudigcommuniceren.nl
- www.leesjebeter.nl
- www.queerboeken.nl
- www.boekenzoeker.be
- www.rijketeksten.org

Stap 3

Als docent Nederlands zoek je actuele rijke teksten (met filmpjes om kennis aan te brengen over die teksten) bij de thema's die aan bod komen in de burgerschapslessen. Zorg daarbij voor meer teksten over één onderwerp, bijvoorbeeld teksten van verschillende sites en uit verschillende kranten (een tekstset). De volgende bronnen kunnen helpen bij het samenstellen van een tekstset.

- www.npokennis.nl
- www.schooltv.nl (selecteer op leeftijd, vak, trefwoorden)
- www.scientas.nl (veel rijke teksten)
- www.dekennisvannu.nl
- www.nemokennislink.nl
- www.jeugdbibliotheek.nl
- archief Nieuwsbegrip (als het roc een abonnement heeft)
- kranten: *Trouw*, *de Volkskrant*, *NRC*, *de Telegraaf*, *het Algemeen Dagblad*, regionale kranten

Neem als uitgangspunt een tekst uit de methode burgerschap. Zoek daar twee of meer

teksten bij over hetzelfde thema. Die teksten kunnen van (nieuws)sites of uit kranten komen, maar ook uit bundels met verhalen (zoals de *STUK*-bundels of de levensverhalen-boeken van Deltion College). Zorg ervoor dat de teksten zo zijn gekozen dat ze de basis kunnen vormen voor een gesprek of voor een motiverende opdracht.

Stap 4

Je zorgt voor scaffolding bij de teksten. Lees de burgerschapstekst of de teksten in een tekstset en ga na wat de belangrijkste ideeën in de tekst zijn. Probeer filmpjes of foto's te vinden die de ideeën verduidelijken. Laat die visuele scaffolds zien voor de tekst wordt gelezen.

Stap 5

Als docent Nederlands richt je de lessen Nederlands in door studenten te laten lezen, schrijven, praten en presenteren over de genoemde thema's, boeken en teksten.

Lessuggesties

Vooraf

Het lezen van of het luisteren naar boeken is altijd onderdeel van het curriculum. Als het zelf lezen van boeken niet apart is ingeroosterd, besteed daar dan een deel van de les aan (minimaal een half uur). Als het lezen tijdens de les plaatsvindt, zul je meer lessen nodig hebben om aan onderstaande inhoud te werken.

Als het lezen niet lukt, kies dan een boek om voor te lezen dat past bij de politiek-juridische dimensie.

Ga in gesprek met de studenten over het boek dat ze lezen of over je voorleesboek. *Herken je iets van de politiek-juridische dimensie in je boek?* Gebruik een werkvorm waarbij ze schrijven om te zorgen dat iedereen wordt gemotiveerd om na te denken.

Les 1

- Je werkt over de politiek-juridische dimensie en je hebt bijvoorbeeld een tekst uit de Volkskrant gekozen over een rechtszaak die gaat over de miljoenen die verdiend zijn met het leveren van mondkapjes.
- Je laat eerst een filmpje (bijvoorbeeld van *Zondag met Lubach* of *De Avondshow met Arjen Lubach*) zien waarin het probleem wordt uitgelegd.
- Alle studenten krijgen de tekst. Je neemt je studenten mee in de tekst door die voor te lezen of - als hij te lang is - te vertellen waarover hij gaat met een paar citaten.
- De studenten lezen de tekst zelf.
- Je geeft geen schriftelijke vragen, maar je kiest voor een korte schriftelijke werkvorm waarbij alle studenten individueel nadenken over de tekst (denken/schrijven-delen-uit-wisselen, free writing). Je gebruikt bijvoorbeeld een stelling (het is oké om tijdens een pandemie of een andere ramp rijk te worden van hulpgoederen) of een vraag (wat vind je van het gedrag van deze personen?).

- Je wisselt plenair uit. Daarbij zorg je dat alle studenten de beurt kunnen krijgen.
- Samen met de studenten denk je na over de vraag welke begrippen ze uit dit artikel hebben geleerd bij de politiek-juridische dimensie: Hoge raad, Openbaar ministerie, Fiscale inlichtingen- en opsporingsdienst, wanneer je een verdachte bent, gegevensdragers, verduistering, oplichten en witwassen. Deze begrippen worden genoteerd in een digitale of papieren mindmap of in een lijst die je aan de muur hangt.

Les 2

- Kies een nieuw artikel over hetzelfde onderwerp. Je zou bijvoorbeeld kunnen kiezen voor een tekst uit een ander type media waar eerder de emotionele kant van het verdienen van geld aan een ramp belicht wordt. Je neemt de studenten weer mee in de tekst door die voor te lezen of door te vertellen waarover de tekst gaat. Eventueel laat je opnieuw een filmpje zien.
- Je vraagt de studenten om het andere artikel erbij te pakken en na te denken over de verschillen en overeenkomsten (ook weer met een werkvorm als Denken/schrijven-delen-uitwisselen. Daarna volgt weer een gesprek.
- Ga samen met de studenten na of ze uit dit nieuwe artikel nog nieuwe begrippen hebben geleerd.
- Ga in op de opbouw van de beide artikelen. Kies een onderwerp uit het Referentiekader Nederlands (argumentatie, gebruik van koppen/tussenkoppen, etc.). Laat studenten voorbeelden zoeken van dat onderwerp in de teksten.

Les 3

- Kies er nog een tekst bij (en eventueel een filmpje). Bespreek die tekst op dezelfde manier.
- Geef de studenten een schrijfp opdracht. Zorg dat ze bij het thema (in dit geval de politiek-juridische dimensie) een (digitaal) portfolio bijhouden waarin ze alles verzamelen wat ze maken.
- Voorbeelden van schrijfp opdrachten:
 - Kies drie zinnen, uit ieder artikel één, zet ze onder elkaar en maak er zelf een nieuwe tekst van.
 - Kies een alinea uit één van de artikelen. Lees hem goed. Schrijf de belangrijkste begrippen op. Leg het artikel weg en schrijf de alinea in je eigen woorden opnieuw.
 - Schrijf een mail naar degene die nu terecht staat. Wat zou je hem willen zeggen?
 - Bekijk de foto bij één van de teksten die je hebt gelezen en schrijf heel precies op wat je ziet. Schrijf daarna op wat je denkt dat de personages op de foto voelen en welke gevoelens de foto bij jou oproept.

Werkvormen

Denken/schrijven-delen-uitwisselen

De werkvorm denken/schrijven-delen-uitwisselen kan goed helpen om in gesprek te gaan over boeken en teksten. Gebruik als uitgangspunt een inspirerende vraag: *Wat heeft het boek/de tekst je voor nieuws geleerd? Wat vond je mooi aan het boek/de tekst?* Tijdens de eerste stap denken studenten na over de vraag en maken ze aantekeningen van hun gedachten, tijdens de tweede stap wisselen ze hun gedachten uit met een medestudent en tijdens de derde stap worden de ideeën van de studenten besproken in de groep als geheel. Gebruik lollystokjes met de namen van studenten of een andere naamlooting-tool van internet om ervoor te zorgen dat niet altijd dezelfde studenten aan het woord komen.

Denken over boeken en teksten met Free writing

Laat studenten over boeken of teksten schrijven via Free writing. Ze mogen in twee of drie minuten alles schrijven wat ze willen zonder hun pen van het papier te halen. Als ze niet meer weten wat ze moeten schrijven, kunnen ze kiezen voor tralala of iets dergelijks. Ze hoeven hun schrijfsel niet aan anderen te laten lezen. Er kan wel een nagesprek plaatsvinden waarin bijvoorbeeld vragen worden gesteld als: *Wie heeft iets opgeschreven over het onderwerp van de tekst? Wie heeft iets opgeschreven over wat je voelt bij de tekst? Wie heeft iets opgeschreven over wat je nog niet wist over het onderwerp van de tekst? Wie heeft iets opgeschreven over wat de tekst mooi maakt? Wie heeft iets opgeschreven over de personages?* Je kunt het ook simpeler houden: *Wie wil iets vertellen over zijn of haar tekst?* Soms vinden studenten hun tekst zo goed gelukt dat ze die graag willen voorlezen.

Suggesties voor boektitels

Dimensie vitaal burgerschap

Boeken bij de dimensie vitaal burgerschap kunnen bijvoorbeeld gaan over sporten, gezonde voeding, ontspanning, leefstijl.

Voorbeelden voor niveau entree en mbo 1 en 2

- *Pokerface; ik steel lieg en bedrieg* van Buddy Tegenbosch (gaat ook over schulden)
- *Match* van Buddy Tegenbosch
- *Valse start* van Gerard van Gemert
- *Zwemmen met Caligula* van Frans van Duijn
- *Buitenspel* van Margje Woodrow
- *Gamechanger* van Neal Shusterman
- *Groener gras* van Klaas Bond
- *De eerste steen* van Rom Molemaker (voetbalvandalisme)
- *Guinness world record boek*

Voorbeelden voor niveau mbo 3 en 4

- *Lichaam van licht* van Jelmer Soes/Sanoi
- *Knap voor een dik meisje* van Tatjana Almulj
- *Wonder Woman* van Sophie Willemijntje
- *Voor ik doodga* van Jenny Downham
- *Druks, mijn (on)rustige leven met ad(h)d* van Francien Regelink

Sociaal-maatschappelijke dimensie

Boeken bij de sociaal-maatschappelijke dimensie kunnen bijvoorbeeld gaan over pesten, sexting, onderdrukking, vriendschap, religie, liefde, jong en oud, zorgen voor je naasten.

Voorbeelden voor niveau entree en mbo 1 en 2

- *Blackmail* van Cis Meijer
- *Grenzeloos; Waar trek jij de lijn* van Marlies Slegers
- *Onder de radar* van Marcel van de Ven
- *Kappen* van Carry Slee
- *Spijt* van Carry Slee
- *De rommelzolder* van Wal van Brigitte Minne
- *Faq Gender; antwoorden op veelgestelde vragen als je iemand bent of kent die non-binair is* van Mandy Woelkens
- *Niemand ziet het* van Dolf Verroen

Voorbeelden voor niveau mbo 3 en 4

- *Neem nooit een beeste vriend* van Erna Sassen
- *Er is geen vorm waarin ik pas* van Erna Sassen
- *Zij was, ik ben* van Chris Perdieus
- *Iedereen krijgt klappen* van Khalid Boudou
- *Dumplin'* van Julie Murphy

Economische dimensie

Boeken bij de economische dimensie kunnen bijvoorbeeld gaan over armoede, rijkdom en bezit, omgaan met geld, een eigen bedrijf starten.

Voorbeelden voor niveau entree en mbo 1 en 2

- *Pokerface* van Buddy Tegenbosch
- *Opgepast* van Jennefer Mellink
- *Van niets naar iets* van Alyssa Hollingsworth
- *Fab* van Caja Cazemier
- *Omgaan met geld* van Rebecca Rismann

Voorbeelden voor niveau mbo 3 en 4

- *Otis* van Martijn Niemeijer
- *De gelukvinder* van Edward van de Vendel/Anoush Elman
- *De Hoogste Prijs* van Lena De Coninck
- *Vette Crisis* van Joke Janssen

Politiek-juridische dimensie

Boeken bij de politiek-juridische dimensie kunnen bijvoorbeeld gaan over criminaliteit, democratie, het rechtssysteem.

Voorbeelden voor niveau entree en mbo 1 en 2

- *Lupus* van Joan de Ruijter
- *Fedde en Naomi leven vrij en blij* van Naomi van de Broek (A-boek, maar goed bruikbaar)
- *Eigen rechter* van Jan Terlouw
- *Mijn rotvriend* van Peter Johannes Zwaan
- *Black* van Dirk Bracke
- *Back* van Dirk Bracke
- *Hashtag* van Dirk Bracke

Voorbeelden voor niveau mbo 3 en 4

- *De Eliminatie* van Daniëlle Bakhuis
- *De Executie* van Daniëlle Bakhuis
- *De val* van Elle van den Bogaart
- *Wat zou Martin doen* van Nic Stone
- *Latino King* van Bibi Dumon Tak/Castel
- *Ingesloten* van Samira Ahmed

Aanpak 2

Lezen maakt onderdeel uit van het burgerschapscurriculum

In de burgerschapslessen wordt expliciet aandacht besteed aan lezen. Dat wil zeggen dat er ruimte is om boeken te lezen over de burgerschapsthema's die aan bod komen. Ook worden er teksten gelezen waarover wordt gesproken en geschreven.

Narratief

Ellen werkt met haar studenten aan de sociaal-maatschappelijke burgerschapsdimensie. Samen met haar studenten heeft ze een aantal kernconcepten geformuleerd die belangrijk zijn bij deze dimensie: Grondrechten en -plichten, Culturele verschillen, Samenleven, Respect/beleefdheid, Discriminatie, Racisme, LHTBIQ+. Samen zijn ze naar de Bibliotheek gegaan; daar hebben de studenten boeken gehaald waarvan ze denken dat de sociaal-maatschappelijke dimensie daarin voorkomt. Gedurende het jaar bereidt iedere student een presentatie voor over de kernconcepten die een rol spelen in hun boek.

Positief

Burgerschap en lezen worden met elkaar verbonden.

Mogelijk belemmerend

Omdat de samenwerking tussen docenten Nederlands en docenten burgerschap impliciet is (het gaat alleen om lezen binnen burgerschap) bestaat de kans dat het voor studenten twee verschillende vakken blijven.

Stappenplan

Stap 1

Als docent burgerschap screen je de methode burgerschap. Met welke thema's wordt gewerkt? En als dat verschillende thema's zijn, is het dan mogelijk om steeds zes weken een overkoepelend thema te benoemen, bijvoorbeeld een van de burgerschapsdimensies?

Stap 2

Als docent burgerschap zoek je in samenwerking met de Bibliotheek boeken bij de thema's die je hebt genoemd. Dat kunnen voorleesboeken zijn en boeken om zelf te lezen.

- www.young-adults.nl
- www.jeugdbibliotheek.nl
- www.eenvoudigcommuniceren.nl
- www.leesjebeter.nl
- www.queerboeken.nl
- www.boekenzoeker.be
- www.rijketeksten.org

Stap 3

Eventueel ga je als docent burgerschap ook nog op zoek naar actuele teksten (met filmpjes om kennis aan te brengen over die teksten) bij de burgerschapsmethode, zodat je tekstsets kunt vormen.

- www.npokennis.nl
- www.schooltv.nl (selecteer op leeftijd, vak, trefwoorden)
- www.scientas.nl (veel rijke teksten)]
- www.dekennisvannu.nl
- www.nemokennislink.nl
- www.jeugdbibliotheek.nl
- archief Nieuwsbegrip (als het roc een abonnement heeft)
- kranten: *Trouw*, *de Volkskrant*, *NRC*, *de Telegraaf*, *het Algemeen Dagblad*, regionale kranten

Neem als uitgangspunt een tekst uit de methode burgerschap. Zoek daar twee of meer teksten bij over hetzelfde thema. Die teksten kunnen van (nieuws)sites of uit kranten komen, maar ook uit bundels met verhalen (zoals de *STUK*-bundels of de levensverhalenboeken van Deltion College). Zorg ervoor dat de teksten zo zijn gekozen dat ze de basis kunnen vormen voor een gesprek of voor een motiverende opdracht.

Stap 4

Je zorgt voor scaffolding bij de teksten. Lees de burgerschapstekst of de teksten in een tekstset en ga na wat de belangrijkste ideeën in de tekst zijn. Probeer filmpjes of foto's te vinden die de ideeën verduidelijken. Laat die visuele scaffolds zien voor de tekst wordt gelezen.

Stap 5

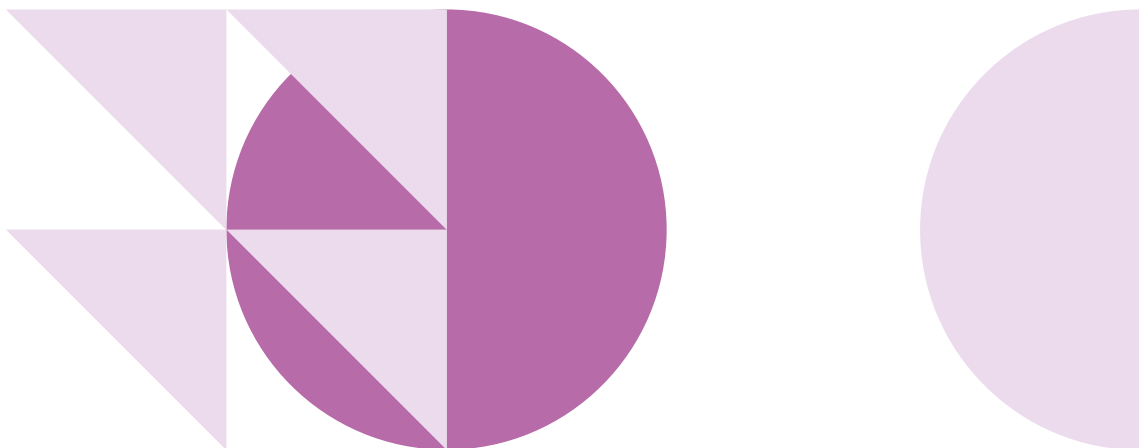
Als docent burgerschap richt je de lessen in door voor te lezen uit een boek bij het gekozen thema, door studenten ruimte te geven om boeken te lezen over het thema en (eventueel) door de teksten uit de methode te verrijken met actuele teksten. Je denkt na over wat je

studenten wilt laten doen met dat wat ze lezen. Je kunt ze gesprekken laten voeren en/of schrijfoopdrachten of andere opdrachten laten uitvoeren.

Lessuggesties

Ook voor deze tweede aanpak, *Lezen maakt onderdeel uit van het burgerschapscurriculum*, zijn de lessuggesties van aanpak 1 goed bruikbaar.

- Kies een actueel voorleesboek waarin maatschappelijk thema's spelen, zoals één van de boeken van Neal Shusterman. Start iedere burgerschapsles door een gedeelte voor te lezen uit dat boek. Stel na het voorlezen de studenten één eenvoudige vraag (die je kunt projecteren op het digibord), zoals: *Wat heb je voor nieuws geleerd over het thema waar we aan werken? Is er een wijsheid in het verhaal die te maken heeft met ons thema en die je wilt onthouden? Zou jij vrienden willen zijn met de hoofdpersoon? Waarom wel of niet?* Vraag de leerlingen over die vraag na te denken en op te schrijven wat hun antwoord is. Er hoeft geen naam op het blad.
- Bespreek de antwoorden eventueel klassikaal. Je kunt de studenten ook vragen het blad waarop ze hun antwoord hebben geschreven op te vouwen en in een doos te doen. Haal een aantal bladen uit de doos en lees ze voor zonder de namen van de studenten te noemen. Stel vragen als: *Wie vond dit ook? Wie vindt juist iets anders?* Of deel de bladen willekeurig uit en laat studenten in tweetallen op elkaars bijdrage reageren.

Aanpak 3

De vakken Nederlands en burgerschap werken samen

In deze aanpak worden de vakken Nederlands en burgerschap gezien als één vak. Samen kiezen beide vakken voor burgerschapsthema's die minimaal één periode (zes weken) duren. Studenten verwerven kennis over dat thema door erover te lezen, schrijven, in gesprek te gaan en te presenteren.

Narratief

De burgerschapsdocenten en de docenten Nederlands hebben samen vier thema's bedacht die ze gedurende het jaar willen behandelen. De tijd die overblijft, besteden ze aan dingen die aan het vak zijn gerelateerd. Ze hebben geprobeerd de thema's aan te laten sluiten bij de verschillende burgerschapsdimensies: de sociaal-maatschappelijke, politiek-juridische en economische dimensie, en de dimensie vitaal burgerschap. De vier thema's die ze hebben gekozen zijn: Over grenzen, Recht om te kiezen, Rijk en arm, Gezond leven. Over de thema's lezen studenten actuele teksten en praten daarover. Ze lezen fictie en verhalende non-fictie over de thema's. Ze voeren luisteropdrachten uit en ze schrijven teksten. Ook ontwerpen ze presentaties over de thema's.

Positief

Er is samenwerking tussen docenten burgerschap en Nederlands en studenten beseffen dat Nederlands samengaat met inhouden.

Mogelijk belemmerend

Deze aanpak ontstaat vaak als docenten elkaar vinden. Als er een wisseling is van docenten, is het de vraag of de aanpak kan blijven bestaan als het geen beleid is dat beide vakken samenwerken.

Stappenplan

Stap 1

Als docenten Nederlands en burgerschap bepalen jullie samen aan welke langer durende thema's jullie gezamenlijk kunnen werken. Het moeten thema's zijn die aansluiten bij de burgerschapsdimensie, verschillende perspectieven kennen, actueel zijn, passen bij de ontwikkeling van studenten en de nieuwsgierigheid prikkelen van de studenten.

Stap 2

Als docenten Nederlands en burgerschap zorgen jullie samen met de Bibliotheek voor een boekenlijst bij de thema's, voor voorleesboeken en voor boeken om zelf te lezen

- www.young-adults.nl
- www.jeugdbibliotheek.nl
- www.eenvoudigcommuniceren.nl
- www.leesjebeter.nl
- www.queerboeken.nl
- www.boekenzoeker.be
- www.rijketeksten.org

Stap 3

Als docenten Nederlands en burgerschap stellen jullie interessante tekstsets samen voor tijdens de lessen (en gebruiken jullie daar eventueel ook de teksten uit de burgerschapsmethode bij).

- www.npokennis.nl
- www.schooltv.nl (selecteer op leeftijd, vak, trefwoorden)
- www.scientas.nl (veel rijke teksten)]
- www.dekennisvannu.nl
- www.nemokennislink.nl
- www.jeugdbibliotheek.nl
- archief Nieuwsbegrip (als het roc een abonnement heeft)
- kranten: *Trouw*, *de Volkskrant*, *NRC*, *de Telegraaf*, *het Algemeen Dagblad*, regionale kranten

Neem als uitgangspunt een tekst uit de methode burgerschap. Zoek daar twee of meer teksten bij over hetzelfde thema. Die teksten kunnen van (nieuws)sites of uit kranten komen, maar ook uit bundels met verhalen (zoals de *STUK*-bundels of de levensverhalenboeken van Deltion College). Zorg ervoor dat de teksten zo zijn gekozen dat ze de basis kunnen vormen voor een gesprek of voor een motiverende opdracht.

Stap 4

Je zorgt voor scaffolding bij de teksten. Lees de burgerschapstekst of de teksten in een tekstset en ga na wat de belangrijkste ideeën in de tekst zijn. Probeer filmpjes of foto's te vinden die de ideeën verduidelijken. Laat die visuele scaffolds zien voor de tekst wordt gelezen.

Stap 5

Als docenten Nederlands en burgerschap kiezen jullie opdrachten voor het praten, schrijven en presenteren over thema's, boeken en teksten.

Stap 6

Als docenten Nederlands en burgerschap voegen jullie de uren van de vakken samen en maken jullie een verdeling van wat in welke les aan bod komt.

Een voorbeeld van deze werkwijze is te vinden op de website BNL van Deltion College.
www.xerte.deltion.nl

Lessuggestie

Hier wordt niet uitgegaan van de burgerschapsdimensies, maar er worden vijf verschillende thema's uitgewerkt: buitenspel, gastvrijheid, identiteit, over grenzen, verzet. In deze thema's komen verschillende burgerschapsdimensies voor.

Per thema is sprake van de volgende bouwstenen waarmee een les kan worden gebouwd. De eerste twee bouwstenen zijn het belangrijkste. De andere kunnen naar keuze worden toegevoegd.

Bouwsteen 1: tekst centraal (30-40 minuten)

- Doelen van de les bespreken (burgerschapsdoelen/taaldoelen)
- Samen een actuele tekst lezen of een video over het thema bekijken
- Nadenken over inhoud van het filmpje en de tekst
- Eventueel inzoomen op een vormaspect en/of burgerschapskennis

Bouwsteen 2: vrij lezen (minimaal 20 minuten)

- Studenten en leraar lezen in zelfgekozen boek

Bouwsteen 3: keuze-opdrachten (30 minuten)

- Werken aan keuze-opdrachten

Bouwsteen 4: portfolio en presentaties les (20 minuten)

- Verzamelen van materiaal in een portfolio
- Presentaties, uitwisseling

Bouwsteen 5: gemeenschappelijke kennisopbouw (5 minuten)

- Werken aan gemeenschappelijke mindmap/the best of-portfolio waarin zichtbaar wordt gemaakt hoe de kennis over het thema steeds groeit

Op de site zijn verschillende opdrachten te vinden. Daarnaast is er per thema een boekenlijst samengesteld. Als je de thema's breed kiest is die laatste niet eens nodig omdat in ieder boek wel voorbeelden zijn te vinden van thema's als buitenspel of gastvrijheid.

Voorbeelden van boeken bij het thema buitenspel

- *Achter gesloten deuren* van BA Paris en Ireen Niessen
- *Afblijven* van Carry Slee
- *Alles of niets* van Khalid Boudou
- *Als alles ineens anders gaat* van Elisa van Spronsen

Voorbeelden van boeken bij het thema gastvrijheid

- *De zoetzure smaak* van dromen van Sun Li
- *Vakantie bij Tiffany's* van Francesca Baldacci
- *Het schnitzelparadijs* van Khalid Boudou
- *Kan ik u helpen?* van Youri Blicek

Voorbeelden van boeken bij het thema identiteit

- *De harde werkelijkheid achter Badr Hari* van Jens Olde Kalter en Badr
- *Bestsellerboy* van Mano Bouzamour
- *Dit is geen dagboek* van Erna Sassen
- *Dubbel leven: mijn leven als undercoveragent* van Axel de Vos

Voorbeelden van boeken bij het thema over grenzen

- *#Laatste vlog* van Carry Slee
- *20 vragen voor Gloria* van Martyn Bedford
- *Als niemand kijkt* van Marjolijn Hof en Iris Kuiper
- *Borgerokko maffia* van Raf Sauviller

Voorbeelden van boeken bij het thema verzet

- *De Hongerspelen* van Suzanne Collins
- *De Labyrintrenner* van James Dashner
- *Gevangen in mijn binnenwereld* van Sun-Mi Venema
- *Hallo witte mensen* van Anousha Nzume

Colofon

© Stichting Lezen (2023)
Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door een bijdrage vanuit het leesbevorderingsprogramma de Bibliotheek op school (Stichting Lezen/Koninklijke Bibliotheek).

Auteur

Erna van Koeven

Redactie

Bo van Alst, Alle Content

Vormgeving

Judith Schoffelen en
Erik olde Hanhof

www.lezen.nl

